

3q
118

v. d. Lehr.

OVERDRUK UIT
„DE WEST-INDISCHE GIDS”
’s-GRAVENHAGE, MARTINUS NIJHOFF

KONINKLIJK INSTITUUT
Voor
TAAL-LAND- & VOLKENKUNDE
van
NEDERLANDSCH-INDIË

BIBLIOTHEEK KITLV

0042 4968

065 270 622

39
118

DE OUDSTE KAARTEN VAN HET EILAND CURAÇAO

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

De zaak, die ik hier wensch te bespreken, raakt niet de vraag, op welke oudste kaarten van het nieuw ontdekte werelddeel Amerika het eiland Curaçao voor het eerst voorkomt. Hoewel zeer interessant wil ik deze kwestie thans niet aanroeren. Dit opstel handelt alléén over de oudste kaarten van Curaçao, dus dezulke, waarop het eiland afzonderlijk staat geteekend.

De oudste bekende kaart van Curaçao is die, welke voorkomt in het werk: „Historie ofte Jaerlijck Verhael vande verrichtinghen der Geoctroyeerde West Indische Compagnie, zedert haer Begin tot het eynde van 't jaer 1636; Beschreven door Johannes de Laet, Bewinthebber der selver Compagnie. Tot Leyden, bij B. ende Abr. Elsevier, Anno 1644”.

In zijn werk: „De Nederlanders op de West-Indische eilanden” Amsterdam, J. H. de Bussy, 1901 heeft de schrijver J. H. J. Hamelberg tegenover bladz. 30 die kaart opnieuw afgedrukt en in het bijbehorend deel „Documenten” op blz. 29 de toelichtingen van De Laet tot die kaart (Vgl. daarmee ook bl. 25) erbij gevoegd.

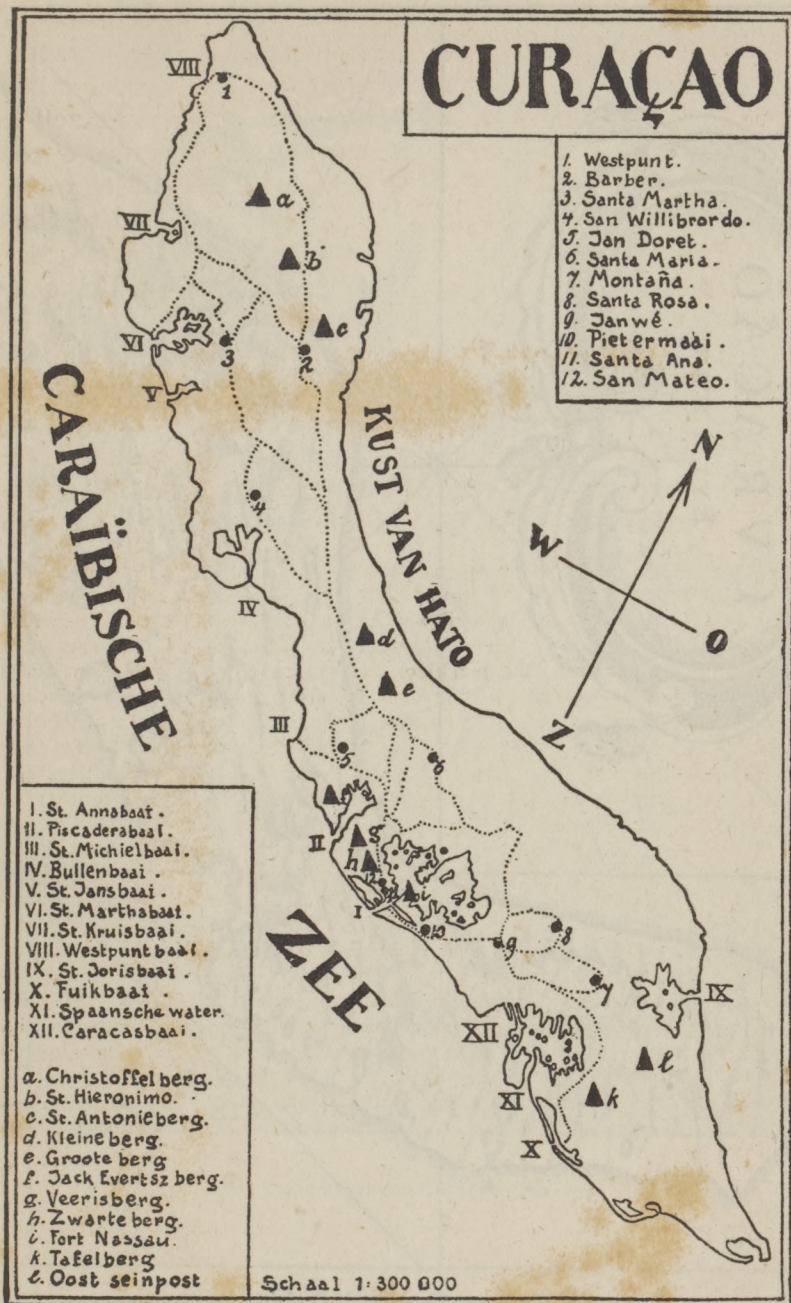
Als men deze kaart (No. II) vergelijkt met een van den laatsten tijd (No. I), dan valt bij No. II allermeeest op de vorm van het eiland, die te veel lijkt op een maansikkel, omdat het Westelijk gedeelte van het eiland te veel naar het Noorden is omgebogen. Met een klein beetje inschikkelijkheid en zonder te veel op kleine onderdeelen de aandacht af te leiden; komen de kustlijnen in hoofdzaak dus op beide kaarten vrijwel met elkander overeen.

Dit valt te meer te bewonderen, als men weet, dat deze kaart van De Laet geheel oorspronkelijk werk is, waarbij geen gebruik kon worden gemaakt van reeds vroeger bestaande kaarten, en dat ze waarschijnlijk reeds hetzelfde jaar 1634, dat Curaçao op de Spanjaarden veroverd werd, gemaakt werd, zoodat J. de Laet met het volste recht van deze kaart kon zeggen: „de inghevoegde af-teeckeninghe (van dit Eylandt), de ware ghestalte en de streckinghe soo naer ghelijck ghenomen, als voor als noch, moghelijk is gheweest”.

Tot beter begrip van deze kaart (No. II) en tot nadere verklaring van de letters, die er op voorkomen, ook om een vergelijking met de beide hierna te bespreken kaarten van Spaanschen oorsprong mogelijk te maken, is de toelichting van De Laet bij deze kaart noodzakelijk, waarom ik deze hier geheel laat volgen:

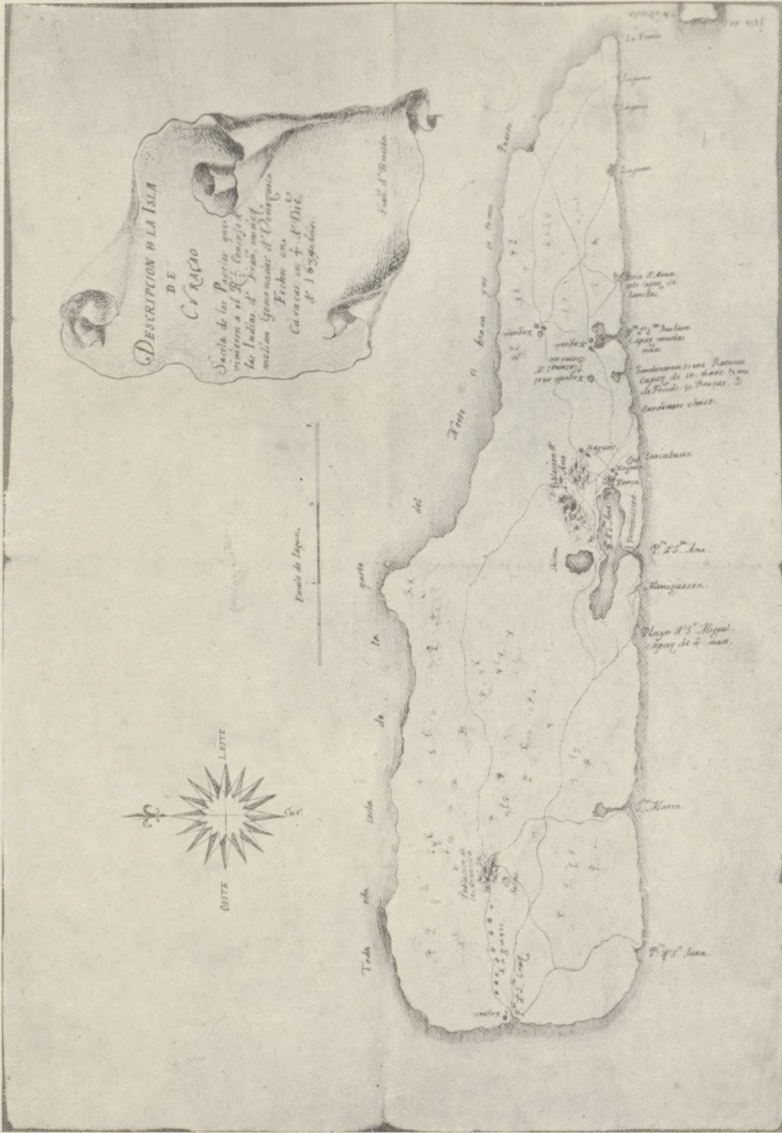
„de onse hebben in 't eerste gheoordeelt dat het (eiland Curaçao) in sijn om-vangh hadde by de vijf-en-twintich Duytsche mijlen; doch daer naer naer het Noorder-ghedeelte vrij wat langer bevonden hebbende, acht-en-twintich. 'T ghedeelte van 't Eylandt gheteeckent met de letter A. is het Oost-punt van 't selve: B. is een kleyn onbequaem gat: C. een Haventjen bij de onse gheenaemt de *Fuyck*: D. is een van de voornaemste Havenen, by de Spagnaerden gheenaemt *Sta Barbara*, hebbende een diep ende schoon in-kommen, streckende Noordt ten Westen ende Noordt-Noordt-West, ende daer naer gantsch West, soo dat met de geduyrende Oostewinden daer wel is in te kommen, doch weder beswaerlijck uyt te lopen, hier staet een vervallen Kercxken ofte Capelleken, gheteeckent met de letter F. het binnen-meyr is schoon, men kan 't over ende weder laveren, ende ankeren waer men wil; daer ontrent is mede een Spruyt ofte Ader van versch water in een ghegraven kuyl uytkommende, waerin oock bij de grootste drooghte water verblijft: soo dat het Vee hier met menichte komt drincken: de Indianen hebben voor desen hier een woon-plaetse ende hoven ghehad, de welcke nu vervallen sijn, naer dat den Spaanschen *Gouverneur* 't volck gheleghet heeft aan *Sta Anna*: in 't Meer wordt veel goede Visch ghevangen. E. is een bequame Baye. G. een Sautpanne daer de Inwoonders haer van dienen. H. is het dorp *Sta Anna*, daer de meeste Indianen nu woonen. I. is het Quartier van ons volck, ende de water-plaets: K. is het in-kommen van 't Lack van *Sta Anna* ende de voornaemste Haven, hebbende in 't in-kommen seventhien ofte achtthien vadem waters. Noordt ten Oosten in-streckende. L. is een kleyn Haventjen voor Boots, genaemt *St. Miguel*; hier staet een Hof met weynich Vruchten, daer en is gheen versch water, ten ware men met putten te graven 't selve konde bekommen. M. is een bequame Baye. N. een grooten in-bocht, bij de Spagnaerden genaemt *el Pascadero*. O. een Haventjen ghelijck dat van *St. Miguel*, by de Spaensche gheenaemt *Sta Martha*. P. de Baye *Sta Maria*. Q. het Haventjen *St. Juan*, van ghelijcke ghestalte als dat van *St. Miguel* en heeft inde drooghe

I Kaart van Curaçao.

II Kaart van Curaçao uit De Laet (1644).

III. Oude kaart van Curaçao (No. 13)

tijdt gheen water, hier om her plegen oock Indianen te wonen, eerse ver-voert wierden naer *Sta Anna*. R. is een bequame Baye, ghe-naemt *Sta Cruz*, doch daer en is gheen versch water, is anders hier bequaem leggen voor de Schepen. S. zijn verschoyden saute binnen-wateren, welcker gheleghetheden hier naer sullen werden aen-gheroert. T. zijn eenighe vervallen Huysen van 't Dorp *St. Juan*, welck voor desen hier heeft gheleghen. V. is 't Dorp *Ascension*, daer noch eenige Indianen wonen, heeft voor desen een groote Vlecke geweest. W. een kleyn onbequaem gat. X. zijn eenighe vervallen Huysen, daer de Indianen eertijds hebben ghewoondt ¹⁾ Y. een onbequaem gat, ghe-naemt *St. Joris*

In de laatste twee jaren ben ik aan het snuffelen geweest in het wereldberoemd Archivo de Indias, het oud-koloniaal archief van Spanje te Sevilla. Ik heb dat onderzoek helaas niet persoonlijk zelf ter plaatse kunnen instellen, maar aan anderen moeten overlaten. Maar ondanks den grooten afstand kon ik gelukkig toch zelf de leiding in handen houden. Dit werd mij betrekkelijk gemakkelijk gemaakt.

Tijdens mijn verblijf in Holland in 1921—'22 vernam ik, dat er met medewerking van de Commissie voor 's Rijks geschiedkundige publicatiën in bovengenoemd archief te Sevilla een onderzoek naar archivalia op onze koloniale geschiedenis betrekking hebbend gedaan werd. Een Amerikaansche dame Miss J. A. Wright, op Cuba geboren, en goed van de Spaansche taal op de hoogte, die ook in opdracht van de Amerikaansche Regeering daar onderzoekingen naar archivalia omtrent Florida deed, was met dit onderzoek belast. Dat dit onderzoek werkelijk aan deskundige handen was toevertrouwd, bewijst het lijvig dossier van ruim 100 groote folio bladzijden, den inventaris of korten inhoud bevattend van alle documenten, opgetast in 170 liassen of bundels, door haar onderzocht.

Elke bundel documenten is in het archief te Sevilla gemakkelijk terug te vinden, omdat ze alle met de volgende letters E, C en L gemerkt zijn, b.v. E 54 C6 L 10, hetgeen beteekent Estante (vak of rek) 54. Cajon (lade of plank) 6. Legajo (bundel) 10. Bovendien zijn van elken bundel ook de documenten nog genummerd in de volgorde, waarin zij liggen.

¹⁾ Volgens de ligging op deze kaart kan met X niets anders dan Hato bedoeld zijn.

Met toestemming van Dr. N. Japikse mocht ik het dossier van Miss Wright ter inzage ontvangen en afschrift nemen van hetgeen voor mijn speciaal doel (de geschiedenis van Curaçao) mij het meest belangrijk voorkwam.

Na heel veel tegenslag mocht het mij eindelijk gelukken te Sevilla een zeer geschikt persoon te vinden om voor mij de gewenschte stukken in dat archief op te zoeken en te copieeren. De inventaris van Miss Wright wees mij den weg, welke stukken voor mij van eenig belang konden zijn. Zoowel uit dezen inventaris als uit de talrijke documenten, waarvan ik reeds een afschrift ontving, is mij reeds meer dan afdoende gebleken, dat dit archief te Sevilla voor onze koloniale geschiedenis van onschatbare waarde is.

In die inventaris van Miss Wright trok mijn bijzondere aandacht E 152 C 4 L 13, in welken bundel onder No. 13 en 14 twee kaarten van het eiland Curaçao vermeld stonden. Deze beide kaarten wensch ik hier met bijvoeging van de foto's, die mij uit Sevilla werden toegezonden, nader te bespreken.

De oorspronkelijke kaarten hebben de volgende afmetingen: No. 13 (zonder de rand) is 425 m.M. lang en 292 m.M. breed; No. 14 heeft geen rand en is 420 m.M. lang en 279 m.M. breed.

Wanneer men deze beide Spaansche kaarten met de twee reeds besproken Hollandsche vergelijkt, vallen ze op het eerste gezicht geweldig tegen en maken ze, vooral No. 14, zelfs een grappigen en potsierlijken indruk.

Men zou zeggen, dat bij No. 14 de teekenaar maar een willekeurigen vorm aan de kustlijn heeft gegeven, zoodat de gedaante van het eiland in niets gelijkt op de werkelijkheid ¹⁾.

De Zuidkust is nog het best en meest betrouwbaar. Ook

¹⁾ Merkwaardig is echter, dat de vorm van het eiland op deze kaart (No. 14) nog het meest het idee benadert, dat Las Casas met zijn tijdgenooten zich een eeuw vroeger van de gedaante van het eiland gevormd had. In zijn werk: „Historia de las Indias, libr. II, Cap. 2 zegt hij: „Aquella isla (Curazao), que casi es redonda y tenía de circuito 20 leguas.” (Dit eiland (Curaçao), dat bijna rond van vorm is, en 20 mijlen (van één uur gaans) in den omtrek meet).

de topographie van het inwendige van het eiland laat veel te wenschen over.

Men vraagt zich af, of deze twee kaarten het eenig geographisch resultaat moeten heeten na ruim 100 jaren rustig bezit van het eiland, terwijl de Hollanders reeds binnen een jaar een veroverd land zóó nauwkeurig in kaart hebben gebracht, dat het bewondering afdwingt. Als men de zaak echter wat meer op den keper beschouwt, valt er heel veel van deze scherpe kanten weg. De eerste kaarten van de Nieuwe Wereld, naar gelang ze bij stukken en brokken werd ontdekt, werden gemaakt door of op aanwijzing van de Spaansche zeevaarders en ontdekkingsreizigers. Die kaarten waren in het begin nog zeer primitief en oppervlakkig, lieten het inwendige der ontdekte kust — het binnenland — vrij wel in blanco, bepaalden zich in hoofdzaak tot de kustlijn met de baaien en inhammen, met de zeegaten en waterwegen d.i. de mondingen der groote rivieren. Het waren kaarten uitsluitend ten dienste der zeevaarders.

Zóó is de eerste kaart van Curaçao van De Laet gemaakt door zeevaarders, door den veroveraar van het eiland, kapitein van Walbeeck, of althans onder zijn toezicht.

Bovendien werd deze kaart gemaakt op het eiland zelf, reeds in de eerste dagen na de in bezitneming, nadat van Walbeeck „alle de ghelegentheit” van het eiland bezichtigd had. Deze kaart diende ter verduidelijking van de toelichtingen (boven vermeld), die aan de Bewindhebbers der West-Ind. Compagnie in Holland werden toegezonden. Ook op deze kaart is het meeste werk gemaakt van de Zuidkust met zijn havens en baaien, omdat alléén deze voor de scheepvaart toegankelijk en van belang was, als een wegwijzer voor de schepen, die in de toekomst van Holland uit het eiland zouden bezoeken.

Met deze twee Spaansche kaarten staan de zaken echter geheel anders. Meer dan 100 jaren, vóórdat de Hollanders dit eiland in bezit namen, reeds in de eerste jaren nà 1500, was Curaçao met Bonaire en Aruba, tot de *islas inútiles* verklaard, eilanden dus, die van geen nut waren,

die niets oprachten, dus noch voor den handel, noch voor de scheepvaart iets te beduiden hadden. Zelfs ondanks zijn mooie haven had Curaçao in die dagen niet de minste waarde voor de scheepvaart, omdat het geen aanloophaven was of kon zijn voor de schepen, hetzij om te proviandeeren, hetzij om hier lading in te nemen of te lossen.

Het weinige, wat Curaçao opleverde, het Braziliehout (stokvisch- of verfhout = Haematoxylon Brasileto), huiden en wat kaas, kon heel gemakkelijk met kleine schepjes naar Coro of La Guayra verscheept worden, die op betrekkelijk geringen afstand aan de Vaste Kust (Tierra Firme) lagen, en door de Indianen met hunne kleine vaartuigen (canóas of piraguas) zonder hulp van compas of loods te vinden waren.

Zelfs het zout van de salignes (zoutpannen) van het eiland, dat voor de Hollanders wel het hoofdmotief vormde om het eiland in bezit te nemen, gebruikten de Spanjaarden nog niet eens als uitvoerartikel, omdat zij dit in grooten overvloed aan de Vaste Kust zelf, bij het schiereiland Punta de Araya (Cumaná), konden krijgen.

Terwijl reeds op de vroegste zeekaarten der Nieuwe Wereld de ligging van Curaçao nauwkeurig staat aangegeven, is het vrij wel zeker, dat er tijdens het Spaansche bestuur (dus tot 1634) geen afzonderlijke kaarten van het eiland bestaan hebben. Zij hadden ook geen doel.

Doch zoo gering en onbeduidend het voordeel was, dat het eiland voor Spanje opleverde, zooveel groter gevaar en nadeel dreigde er, zoodra dit eiland, gelegen te midden van tal van Spaansche koloniën, in vijandelijk bezit overging, omdat het als basis voor de kaapvaart en voor aanslagen op de nabijgelegen kust zou gebruikt worden.

Dat gevaar, „sinds de Hollandsche zeeroover zich op het eiland Curaçao genesteld heeft” ¹⁾, voelden de Gouverneurs van de Spaansche hoofdstations in deze streken, Coro, Carácas, Cartagena en Sto Domingo, terdege en veel

¹⁾ Aldus schreef de Spaansche Bisschop van Coro (Venezuela) aan Z. M. den Koning van Spanje in een brief van 15 Juni 1636. (Archivo de Indias te Sevilla).

meer dan men in Spanje zelf er zich van bewust was. Van daar hun talrijke verzoeken en hun dringende bede een krachtige vloot te zenden om de Hollanders van Curaçao te verjagen ¹⁾).

* * *

De groote onnauwkeurigheid dezer Spaansche kaarten, vooral wat de kustlijn betreft, is voldoende hieruit te verklaren, dat deze kaarten zeker niet op het eiland zelf gemaakt zijn. Dat blijkt al terstond hieruit, dat zij pas gemaakt zijn, toen de Spanjaarden reeds van het eiland waren verdreven. De datum van 4 December 1634 op kaart 13 en het uitvoerige bijschrift bovenaan ter rechter zijde op kaart No. 14 laten daaromtrent niet den minsten twijfel over.

Een tweede vraag is, wáár dan deze kaarten gemaakt zijn. In het eerst was ik van meening, dat ze vervaardigd waren te Carácas (Venezuela) door den teekenaar Franc^o de Ruesta op mondelinge aanwijzingen van eenige Spanjaarden en Indianen, die kort te voren door de Hollanders van het eiland weggevoerd en naar Coro, aan de tegenover gelegen kust van het Vasteland, waren overgebracht. Ik kwam tot die conclusie door een foutieve opvatting van het volgende bijschrift op kaart No. 13.

Descripción de la Isla de Curazao

Sacola de los Papeles que vinieron á el R¹ Consejo d'las Indias d'Franc^o Nuñez Melian, Governador d'Venezuela.

Fechos en Caracas en 4 d'Dic^{bre}. d'1634 Años

Franc^o d'Ruesta.

Wat vertaald luidt:

Beschrijving van het eiland Curaçao

Opgemaakt (door Franc^o de Ruesta) uit de papieren (documenten), die bij den koninklijken Raad der Indiën

¹⁾ Zie de aantekening onder dit opstel.

zijn binnengekomen van Franc^o Nuñez Melian, Gouverneur van Venezuela.

(Deze documenten zijn) Gemaakt te Carácas den 4 December 1634. Franc^o de Ruesta

He woord *vinieron* (ingekomen n.l. bij den Kon. Raad van Indië) kan alleen gebruikt zijn door iemand, die in Spanje bv. in Sevilla woonde, waar die Kon. Raad zetelde, dus niet door iemand in Carácas (Venezuela), vanwaar die stukken waren opgezonden. Ook de meervoudsvorm van het verleden deelwoord *fechos* (oud-Spaansch in plaats van *hechos*) kan alleen slaan op *papeles*, zoodat de betekenis is, dat die papieren (brieven en documenten), gemaakt (geschreven) te Carácas, afkomstig van den Gouverneur aldaar Francisco Nuñez Melian, bij den Kon. Raad (te Sevilla) zijn binnengekomen, en dat uit de gegevens vermeld in die brieven deze kaart is samengesteld en geteekend door Francisco de Ruesta.

Zijn deze kaarten dus in Sevilla of althans in Spanje gemaakt, waar den teekenaar geen mondelinge aanwijzingen en inlichtingen ten dienste stonden van Spanjaarden of Indianen, die het eiland van eigen aanschouwen kenden, dan is ook de foutieve vorm van het eiland te verklaren, dan is het ook duidelijk waarom dezelfde teekenaar met hoogstens twee of drie maanden tusschenruimte twee kaarten, heeft kunnen vervaardigen, die onderling zoo sterk van elkander afwijken.

Het onderlinge verschil verklaart zich hierdoor, dat na een paar maanden nieuwe berichten met betere gegevens over Curaçao bij den Kon. Raad binnenkwamen, die den teekenaar er toe deden besluiten een nauwkeuriger kaart van het eiland te vervaardigen.

Deze kaarten zijn dus in Spanje gemaakt en uitsluitend ten gerieve van de leden van den Consejo Real de las Indias¹⁾, den Koninklijken Raad van Indië, te Sevilla

¹⁾ Over dezen Consejo Real de las Indias zie men bladz. 134 van het prachtig artikel: „Het oud Spaansch koloniaal stelsel, zooals dit is nedergelegd in de „Leyes de Indias” door Mr. J. H. Abéndanon in de Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië 1923 Dl. 79 bl. 73 den Haag Mart^s. Nijhoff.

zetelend, aan wien alle documenten gericht waren, die op de koloniën betrekking hebben, en dus ook deze over de verovering van Curaçao door de Hollanders.

Ten overvloede blijkt dit ook uit de opdracht aan den President van den Kon. Raad (zie boven links op kaart No. 14). Bij de besprekingen over Curaçao lagen deze kaarten in de Raadzaal op tafel om den leden een gemakkelijk overzicht te geven van de ligging, de grootte, de plaatsnamen en de belangrijkheid van het eiland. Zoo is het ook te begrijpen waarom deze beide kaarten nooit gepubliceerd werden. Na afloop der beraadslagingen (die geheim waren) werden de kaarten tegelijk met alle stukken, op Curaçao betrekking hebbend, in het archief opgeborgen, waar ze bijna drie eeuwen lang ongestoord en onopgemerkt bleven liggen.

* * *

Doch bij al dat gebrekkige dezer kaarten is er toch nog wel iets goeds van te zeggen. Zij brengen zelfs wat nieuws en verrassends aan het licht en vormen zodoende een welkome aanwinst voor de vroegste locale geschiedenis van Curaçao.

Zoo onbeholpen en gebrekkig de wetenschappelijke ondergrond en de geographische gegevens waren, waarnaar ze werden vervaardigd, zooveel meer valt er te prijzen, als men de kaarten alleen als teekenwerk beschouwt. De teekenaar, Francisco de Ruesta, is zeker een vakman geweest. Dat ziet men terstond aan het sierlijk decoratief bijwerk, zooals de schilden met de opschriften. Uit den datum van 4 December 1634, die op kaart No. 13 voorkomt, — (op welken datum de documenten te Carácas werden opgemaakt en onderteekend, hetgeen dus ruim drie maanden is, nadat de verovering van het eiland een voldongen feit was geworden door de wegvoering van het $\frac{4}{5}$ gedeelte der bevolking,) — meen ik tot de conclusie gerechtigd te zijn, dat deze kaart No. 13 de tweede in volgorde is geweest en als een verbetering was bedoeld van No. 14. Tot diezelfde conclusie meen ik ook te mogen komen na

lezing van het bijschrift — rechts — op kaart No. 14. Immers is dat bijschrift te beschouwen als een eerste tamelijk volledige toelichting bij deze kaart, toen nog geen nauwkeuriger gegevens omtrent de gedaante des eilands bij den Kon. Raad waren ingekomen, zoodat men zich toen nog hield aan den „bijna ronden vorm”, zooals men bij traditie sinds Las Casas fantaseerde.

A priori moet men als vaststaand aannemen, dat de Gouverneur van Carácas reeds lang vóór 4 December, en wel zoo spoedig mogelijk nà den 26 Augustus, toen de oude bevolking van Curaçao werd verdreven, dat belangrijke nieuws naar Spanje heeft gezonden, zoodat het bericht van 4 December als een aanvulling daarvan te beschouwen is. Inderdaad vond ik deze onderstelling volkomen bevestigd door de correspondentie van Francisco Nuñez Melian, Gouverneur van Carácas (waaronder Curaçao ressorteerde) met den Kon. Raad van Indië. Deze correspondentie berust in het Archivo de Indias te Sevilla. Reeds 2 September 1634 had het nieuws van de verovering van Curaçao den Gouverneur van Carácas bereikt, en deze zond nog dienzelfden dag een kort bericht daarvan aan Franc^o de Murga, Gouverneur van Cartagena; 26 September d.a.v. ging er van Carácas een meer uitgebreid verslag naar Cartagena, waarbij twee bijlagen, een brief van Don Alonso Lope de Lopez (de Morla), den ex-Gouverneur van Curaçao, gedateerd van Coro den 2 September, één brief van Juan Matheo(s), den mayordomo van Don Alonso Lopez, eveneens van Coro, op 31 Augustus geschreven, beide een omstandig verhaal bevattend van de gebeurtenissen, die tusschen 24 Juli en 24 Augustus 1634 op Curaçao hadden plaats gegrepen. Al deze berichten werden den 26 November en opnieuw den 23 December 1634 via Cartagena naar Spanje gezonden. Bovendien had de Gouverneur van Carácas reeds in 't begin van October ook rechtstreeks van La Guayra een fregat met dezelfde berichten naar Spanje gestuurd (Doc. 4).

Den 4den December zond hij weer nieuwe berichten naar Spanje, hetgeen precies overeenstemt met datum. op kaart No. 13 (Archivo de Indias te Sevilla Est. 152

Caj. 4 Leg. 13, Doc. 1, 1 A, B, C, E en F, 3 en 4 enz.).

De opschriften van de Spaansche kaart No. 14 luiden als volgt:

Opschrift rechts boven van kaart No. 14

Descripción de la Isla de Curaçao, que entraron los Holandeses en 28 de Julio de 1634 Años

Entre las muchas islas, q'estan en la costa de Venezuela Gobierno dilatado en la Tierra Firme de la America Meridional, una de ellas es la de Curaçao, estendida de lessurdeste al oesnoroste como 10 leg. de largo, y poco mas de seis de ancho, distante de la costa de tierra firme. 16. leg. situada en 12 Gra. y 40' de la vanda de el Norte, en 304 Gra. y 20' de longitud. Tiene esta isla buen temple de ayre, terreno fertil, aunque carece de rios y agua, menos la que se recoje en algunas valsas; las Plantas que es No. (2) son Brasiletes ay en ella estendidas salinas. Sus habitadores seran asta cinquenta casas de Indios Baptizados, y en todos asta cuatro cientos y cinquenta almas, en dos Poblaciones ó lugares;

Sustentanse de maïs, hacen traso de pieles y quesos, que sacan de Bacas y otros animales que ay en ella. Entraron en su mayor Puerto (de dos, que tiene de la parte de el Sur) siete naos Holandesas, que de gente de mar y tierra traian asta mill hombres y desembarcando en ella asta seiscientos (despues de un mes por no aver en ella mas que ocho españoles que la difendieran) la tomaron y se fortificaron entre los dos puertos y en la voca de el mayor; passando la gente de la Isla en la costa de Tierra firme, dejando en esta quatorce familias de los Indios su habitadores.

(Vertaling)

Beschrijving van het eiland Curaçao, waar de Hollanders zijn binnengekomen op den 28 Juli 1634

Tot de vele eilanden, gelegen op de kust van Venezuela, zich uitstrekend over het Vasteland van Zuid-Amerika, behoort het eiland Curaçao, dat zich uitstrekt van het Zuid-Oosten naar het West-Noord-West, zowat 10 (Spaansche) mijlen lang en iets meer dan 6 mijlen breed, gelegen op 16 mijlen afstand van de kust van het vasteland, gelegen op 12 graden en 40' van de zijde van het Noorden, op 304 graden en 20' lengte.

Dit eiland heeft een matig (heet) klimaat, vruchtbaren grond, ofschoon er rivieren en water ontbreken, behalve wat men in poelen opvangt. De boomen, die er groeien zijn Braziliehout. Ook zijn er uitgestrekte zoutpannen. De bewoners zijn ongeveer 50 gezinnen van gedoopte Indianen en in het geheel 450 zielen in twee dorpen of plaatsen. Zij leven van maïs. Zij drijven handel in huiden en kaas, afkomstig van runderen en andere dieren, die daar zijn.

(De Hollanders) zijn in de grootste (van de twee) havens, aan den Zuidkant van het eiland met 7 schepen binnengeloopen, die aan matrozen en soldaten ongeveer 1000 man aan boord hadden, en hebben er 600 van aan wal gezet. Omdat er maar 8 Spanjaarden waren om 't eiland te verdedigen, hebben zij (de Hollanders) het in bezit genomen en in staat van

110 DE OUDSTE KAARTEN VAN HET EILAND CURAÇAO

verdediging gebracht tusschen de twee havens in en bij den ingang van de (grootste) haven, terwijl zij de bevolking van het eiland naar de (overgelegen) kust van het vasteland hebben overgebracht, op het eiland slechts 14 families van Indianen, de bewoners, achterlatend.

Opschrift rechts onderaan op kaart No. 14

(Spaansch)	(Vertaling)
<i>Declaracion de las Partes de la Isla</i>	<i>Verklaring van sommige gedeelten van het Eiland</i>
A. Boca del P ^{to} Sta Ana	A. Ingang van de haven Sint Anna
B. Baía	B. De baai (Schottegat)
C. Armada Olandesa	C. De Hollandsche vloot
D. donde ellos se embarcaron	D. De plaats, waar zij de troepen ontscheept hebben
E. Castillo en el sitio de la Higuera	E. Kasteel (vesting) op de plaats van den Vijgeboom
F. Poblac. de Sta Ana	F. Het dorp Sint Anna
G. Poblac. de la Ascension	G. Het dorpje Ascension
H. Las salinas	H. De zoutpannen
I. Xaguai ó Poço	I. Xaguai of Put
K. P ^{to} de Santa †	K. Haven van Santa Cruz (H. Kruis)
L. P ^{to} de Sta Barbara	L. Haven Sta Bárbara
M. La Punta	M. De (Oost)punt
N. Lagunas	N. Lagunes (inhammen)
O. Costa Braba	O. Ruwe (onveilige) (Noord)kust
P. Boca de Moros	P. Inham der „Maros”
Q. Boca del P ^{to} de Sta Bárbara	Q. Inham van de haven van Sta Bárbara
R. Sardineron	R. Sardijnenvangst (baai, genaamd)
S. Sardinero chico	S. Kleine id. (id. id.)
T. Cariatavo	T. Cariatávo
V. Plataforma que guarda la Boca del Puerto	V. Platform, die den mond van de haven bewaakt
X. Maniguacoa	X. Maniguacóa
Y. S. Miguel	Y. (Baai) San Michiel
Z. S. Maria	Z. (Baai) Santa Maria
& P ^{to} de S. Juan	& Haven van San Juan
A2. Sierra de Sto Cristoval	A2. De Sint Christoffelberg
⚓ Donde se da fondo	⚓ Ankerplaats

Opschrift van kaart No. 14 links

Al Exmo S^{re} D, Garcia d'Haró. C.

De Castrillo Cavallero de la Orden de Calatrava, Gentil Hombre de la Camara de Su Mag^d. Y del consejo de Estado y Guerra. Y su Presidente en el R^l de las Indias etc.

D. D. C.

Franc^o d'Ruesta

(Vertaling)

Aan Zijn Excellentie den Heer Don García d'Haro. C. De Castrillo, Ridder van de orde van Calatravo, Edelman aan het Hof van Zijne Majesteit. En (lid) van den Raad van State en Oorlog. En President van den Koninklijken Raad der Indiën enz.

Eerbiedig opgedragen

door

Francº d'Ruesta.

Deze gegevens omtrent klimaat, afwezigheid van rivieren, gebrek aan water, het Braziliehout, komen vrijwel overeen met hetgeen ook De Laet vermeldt. Omtrent de bevolking vullen de Hollandsche en Spaansche berichten elkander aan, doch wijken ook van elkander af.

De Laet ¹⁾ spreekt van 32 Spanjaarden, die er toen op het eiland woonden. Hier in dit bijschrift op kaart No. 14 worden maar 8 Spanjaarden opgegeven, om het eiland te verdedigen (dus volwassen personen boven de 18 of 20 jaar). Dat er onder dat getal van 32 Spanjaarden ook zeer veel (vrouwen?) kinderen geweest zijn, blijkt uit De Laet zelf, die zegt dat zich onder die Spanjaarden ook bevond de oud-Gouverneur Juan Matheo(s) „met zijn twaelf kinderen”. Ook de andere berichten uit Spaansche bron ²⁾ stemmen met dat cijfer op kaart No. 14 vrijwel overeen. In zijn verslag van 31 Augustus 1634 zegt de mayordomus Juan Matheo(s) ³⁾, dat toen de Hollanders wilden landen, hij met den Gouverneur Lopez de Morla daar met slechts 10 Spanjaarden aanwezig was, terwijl de Morla zelf in zijn rapport van 2 Sept. zegt, dat zich op dat oogenblik maar 7 Spanjaarden bij hem bevonden. (Doc. 1 A en 1 E).

Over de Indiaansche bevolking valt wat méér te zeg-

¹⁾ De Laet is de eenige (Hollandsche) bron, waaruit ons het verhaal van de verovering van Curaçao door de Hollanders in 1634 is bekend geworden.

De Curaçaosche historicus J. H. J. Hamelberg heeft het in zijn geheel overgenomen in zijn werk: „De Nederlanders op de West-Indische Eilanden”, dl. I. bl. 25 e. v.

²⁾ Zie Archivo de Indias te Sevilla Est. 152 Caj. 4 Leg. 13, doc. 1A en 1E.

³⁾ Deze mayordomus is dezelfde, die door De Laet oud-gouverneur Juan Matheo(s) wordt genoemd.

gen. Volgens de opgaven bij De Laet (Zie Hamelberg o.c. bl. 30 noot 1) komen we voor de totale Indiaansche bevolking van het eiland tot 402 (of hoogstens 415) Indianen, waaronder 105 weerbare mannen. Er is geen enkele reden om deze opgave van De Laet van „105 weerbare mannen” in twijfel te trekken, doch het klopt heel slecht met het rapport van den Spaanschen Gouverneur de Morla van 2 September (Doc. 1 E), die beweert, dat er op het oogenblik der landing der Hollanders niet meer dan 52 Indianen in het dorp waren, die pijl en boog konden hanteeren. Het is natuurlijk mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat al de anderen uit vrees waren weggevlucht.

Maar de Morla zegt ook, dat er op het geheele eiland maar 80 mannelijke Indianen waren met inbegrip van oude mannen en die (om een of andere reden) verhinderd waren.

Het bijschrift op kaart No. 14 specificceert de Indianen op een andere manier . Er staat: „De bewoners zullen zoowat tot 50 huizen (d.i. gezinnen) van gedoopte Indianen zijn, en in het geheel tot 450 zielen”. Dit nu is voor twee uitleggingen vatbaar. Het kan beteekenen, dat er op 't eiland in het geheel 50 gezinnen van gedoopte Indianen woonden, die te zamen 450 personen vormden. Dit zou dan gemiddeld 9 personen per gezin opleveren, wat heel veel is. Doch het kan ook beteekenen, dat er 50 gezinnen van Christenen waren (de overige nog heiden), doch allen te zamen waren er 450 Indianen.

Deze beteekenis lijkt ook grammaticaal meer aanneemelijk, en wordt bovendien bevestigd door De Laet, die zegt, dat er in het dorp der Indianen Santa Ana bij het Schottegat: bij de honderd „huysen met een kerckjen” stonden. Bovendien woonden er ook nog Indianen op Ascension en elders.

Dat het getal van gemiddeld 9 personen per gezin zeker veel te hoog is, kan men ook hieruit opmaken, dat De Laet spreekt van 105 weerbare mannen. Dat zullen natuurlijk wel niet allen gezinshoofden geweest zijn, anders komt men tot ongeveer 4 personen gemiddeld per gezin. Doch meer dan gemiddeld 5 kan 't toch moeielijk zijn geweest.

Ook nog door een andere redeneering kan men hoogstens tot een gemiddeld maximum-cijfer van 4 à 5 personen per gezin komen. Immers De Laet zegt, dat er 20 Indiaansche families, bestaande uit 75 personen, op het eiland achterbleven. De Spaansche kaart No. 14 noemt maar 14 Indiaansche families, door van Walbeeck hier achtergehouden. Doch het totaal van 75 personen schijnt toch in ieder geval juist te zijn.

Men brengt het ook dan niet verder dan gemiddeld 4 à 5 personen per gezin.

Noch dit gemiddeld getal per gezin, noch het totaal-cijfer der bevolking van 415 personen wijst op een groote vruchtbaarheid, die men toch zeker zou verwachten, lettend op de zeer humane behandeling, die de bevolking hier van de Spanjaarden ondervond, en op het feit, dat de Indianen hier niet zooals elders een bovenmatig zwaren arbeid te verrichten hadden. Het totaal cijfer der bevolking zou men na ruim een eeuw van rustig bezit zeker veel grooter verwacht hebben. Maar men weet wèl, dat het eiland ± 1513 geheel ontvolkt was, en dat daarna Juan de Ampíes met 15 (en later nog 10) Indianen den grondslag heeft gelegd voor de nieuwe bevolking, en er bestaat zelfs mogelijkheid, dat veel Indianen later van Coro, aan de tegenover gelegen kust, dat getal nog zijn komen versterken, doch veel sterker motieven bestaan er om aan te nemen, dat de Indianen van Curaçao de door het verderfelijk regiem der Welsers (1527—1557) gedunde bevolking van het land van Coro hebben aangevuld. Want zoowel de Indianen van Curaçao als die van Coro behooren tot denzelfden stam, tot de Caquetías, en wij weten met zekerheid, dat er over en weer veel relaties van vriend- en verwantschap bestonden; men weet echter niet hoe groot de uitwisseling der bevolking tusschen die twee plaatsen gedurende die eeuw geweest is.

Nog een andere opmerking: op bevel van Van Walbeeck, den Hollandschen veroveraar van het eiland, bleven er in 1634 dus 75 Indianen op het eiland achter. Ook staat het vast, dat er hier dat jaar 50 gezinnen van ge-doopte Indianen waren. In de veronderstelling nu, dat

nog niet de geheele bevolking reeds gedoopt of Christen was, is er geen enkele reden om aan te nemen, dat Van Walbeeck alléén gedoopte Indianen heeft uitgekozen, eer het tegendeel, want hij kon toch wel begrijpen, dat de gedoopte Indianen meer Spaanschgezind zouden zijn, dan zij, die nog heidenen gebleven, en dus minder te vertrouwen waren. Even zeker dus als er onder dat getal eenige Christenen waren, even gerust mogen we ook aannemen, dat er een zeker percentage heidenen bij geweest is.

Nu is het een feit, dat na 1634 onder het Hollandsch bestuur de godsdienstige belangen dezer Indianen totaal verwaarloosd werden, omdat ook de Katholieke priester, die tot dien datum onder hen werkzaam was, hun ontnomen en mede naar Coro werd weggevoerd. Ook de eerste 70 volgende jaren is er geen Katholiek priester op Curaçao toegelaten, en al heeft misschien kort vóór 1700 tersluiks de een of ander priester voor korten tijd in de stad verblijf gehouden, zeker heeft hij zich niet met die Indianen, die ver buiten de stad woonden, kunnen bemoeien. Zij zijn dus 70 jaar lang van alle godsdienstig onderricht en geheel van den katholieken eeredienst verstoken gebleven, hebben in al dien tijd geen H.H. Sacramenten meer kunnen ontvangen. Hoogstens kunnen we aannemen, dat door de Indianen zelf in dien tijd de nooddoop aan hun pasgeboren kinderen werd toegediend.

Het zou dus volstrekt niet vreemd zijn, indien deze Indianen in het heidendom waren teruggevallen. Toch is dat niet gebeurd, zij bleven gehecht aan den katholieken godsdienst. Want toen er omstreeks 1705 weer een katholiek priester op het eiland woonde, de Jesuiten pater M. A. Schabel, kwamen, zooals hij in zijn dagboek vermeldt, de Indianen tot hem in de stad om hun kinderen te laten doopen, waarbij eens zelfs de cacique (opperhoofd) als peter fungeerde, terwijl zij den missionaris vroegen ook bij hen in hun dorp een bezoek te komen brengen, om er een kerkje op te richten.

Dit feit verdient toch zeker wel onze bewondering, en het bevestigt het gevoelen van alle Spaansche schrijvers uit den tijd van de Conquista, dat de Indianenstam der

Caquetías, die hier en in de streek van Coro woonde, zeer gunstig afstak bij de andere Indianenstammen, omdat de Caquetías gedwee en zachtaardig waren, aanhankelijk en leergierig, daarenboven zeer vatbaar voor het Christendom.

Van deze Indianen is thans geen spoor meer op Curaçao overgebleven, zoodat tal van vragen op een oplossing wachten. Wat is er van hen geworden? Waar zijn ze gebleven? Waar hebben ze in later tijd gewoond? Hoe lang nog hebben ze hun zelfstandig bestaan behouden?

* * *

Als men de beide Spaansche kaarten beschouwt, dan ontmoet men de volgende namen, die tot op onzen tijd zijn blijven voortbestaan: de St. Annabaai, Ascension, Santa Cruz, Santa Bárbara, San Miquel, San Juan, de St. Christoffelberg, de Santa Mariabaai. Niet uitdrukkelijk vermeld zijn de volgende plaatsnamen: Hato, Sta Martha(baai), Piscadera-baai en St. Joris, plaatsen, die, zooals De Laet vermeldt, (Zie Hamelberg, Documenten bl. 26 en 29) reeds vóór de komst der Hollanders deze van de Spanjaarden overgenomen namen droegen. Tot op heden worden deze plaatsen nog aldus genoemd.

De naam St. Joris staat niet op de Spaansche kaarten vermeld, doch wordt meermalen in het getuigenverhoor van gevangen soldaten van Curaçao en van spionnen (Indianen) te Carácas genoemd. Het heet dan San Jorge, wat hetzelfde is als Sint George, waarvan St. Joris de Hollandsche verbastering is.

Als een curiositeit valt daarbij te vermelden, dat in het getuigenverhoor door Juan Matheo, den mayordomo van Curaçao, op 1 Nov. 1634 te Caracas afgenomen, die plaats Chinchorro genoemd wordt, wat bijna gelijkloidend is met Chinchoor den verbasterden naam van Sint Joris, waaronder ook nu nog die plantage in den volksmond bekend staat. (Est. 152 C. 4 L. 13 doc. 4a.)

Andere namen, op die Spaansche kaarten vermeld, zijn echter verloren gegaan, bv. Platanal de Damián d.i. bananen-veld of aanplant van Damianus.

Naar de ligging te oordeelen, zou men geneigd zijn dit voor hetzelfde terrein te houden, dat in het rapport van Van Walbeeck (zie Hamelberg, Doc. bl. 26) beschreven wordt bij de haven van Sta Bárbara: „Daer is oock een schoone tuyn, waerin wasschen bannanes, limoenen, orangien ende granaet appelen, ooc een weynigh suyker riet. Het heeft oock twee schoone putten van seer goet water”. Ook die twee putten worden op kaart 13 met den Indiaanschen naam Xaguei (dat put beteekent) aangeduid.

Doch het is buiten twijfel, dat het hofje van Sta Bárbara en de Platanál de Damian twee verschillende plaatsen zijn geweest, omdat ze in het verhoor van den mayordomo Juan Matheo(s), te Carácas op 1 Nov. 1634 afgenomen (Zie E 152 C 4 Leg. 13, Doc. 4a) beiden afzonderlijk genoemd en beschreven worden.

Volgens de ligging op de kaart is het niet onmogelijk, dat met die Pl. de Damián het hofje van Scherpenheuvel bedoeld is. De mayordomus beweerde dat die Pl. de Damián op een half uur afstands ten W. van Sta Bárbara lag.

Het meest oostelijk staat op beide kaarten een baai of haventje aangeduid als Boca de Moros. Die naam is niet bewaard gebleven, omdat Van Walbeeck zelf aan die plaats den nieuwen naam van Fuikbaai gegeven heeft (Zie Hamelberg Doc. bl. 29), welken naam die baai ook nu nog draagt.

Een andere naam, die eveneens is verloren gegaan, is Cariatávo voor de eerste baai oostelijk van de St. Anna-haven. Ook is van dat woord de beteekenis onbekend. Doch daarmee kan alléén de kleine baai bedoeld zijn, die op de tegenwoordige topographische kaart geen naam draagt en gelegen is tusschen Koraal-Specht en Maria Pompoen.

Het verdient opmerking, dat De Laet in zijn toelichting bij de kaart (Zie Hamelberg o.c. Doc. p. 25 en 29) nergens dezen naam Cariatávo noemt. Toch is deze naam onder de Hollanders nog een tijd lang in gebruik gebleven, want een door de Indianen gevangen genomen Duitsche

soldaat, Jan Igelberg, van het Curaçaosche garnizoen, verklaarde 5 Juli 1638 in het verhoor te Carácas, dat de eerste baai Oostelijk van de St. Annabaai Cariatávo heet, doch alleen voor lichters en andere kleine vaartuigen met weinig diepgang dienen kon. (E 54 C 4 L 16, Doc. 21 p. 22).

Eigenaardig is ook, dat de eerste baai westelijk van de St. Annahaven op beide Spaansche kaarten den Indiaanschen naam van Maniguacóa draagt.

Nu zegt De Laet, dat deze baai door de Spanjaarden Pescadéro genoemd werd. Dit Spaansche woord kan beteekenen: plaats, waar veel visch wordt gevangen. Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat ook dat Indiaansche woord dezelfde beteekenis heeft als Pescadéro. Doch al-
léén deze laatste naam is tot op heden blijven voortbestaan. Daar de C. P. I. M. deze plaats omgevormd heeft tot een schitterend rust- en ontspanningsoord voor haar employé's, zou 't voor haar een kleine moeite zijn ook dien Indiaanschen naam van Maniguacóa vast te leggen en voor 't nageslacht te bewaren, door bv. het hoofdgebouw aldaar dien naam te geven.

Zoo zou ook de herinnering aan lang vervlogen tijden, die vermoedelijk nog verder terug reiken dan Columbus op deze historische plek, levendig blijven.

Het meest verrassende is wel op beide kaarten den oorspronkelijken naam terug te vinden van het eilandje Klein-Curaçao, dat op 6 à 7 mijlen afstand Z. O. van de Oostpunt van Curaçao ligt ¹⁾.

Op beide kaarten heet het Isla Nicula = eiland Nicula. En deze kaarten zijn wel de eerste, maar toch niet de eenige documenten, die dezen naam hebben aan het licht gebracht. Want in het gerechtelijk verhoor, den 4 Januari 1635 te Carácas afgenomen, wordt ook door Francisco Sedeño, den mayordomo van het eiland Bonaire, deze

¹⁾ Zie over dat eilandje mijn artikel: „Klein Curaçao” in de West-Indische Gids. 7e Jg. 1926—'27. bl. 401. Abusievelijk is daar de afstand van Klein Curaçao tot de Oostpunt van Curaçao opgegeven als 2 K. M. Dit moet zijn 6 of 7 mijl. Ook de afstand tusschen de Oostpunt van Curaçao en de meest nabijgelegen punt van het eiland Bonaire is onjuist en moet zijn ongeveer 23 mijl.

naam genoemd, toen hij verklaarde, dat hij op zekeren dag in de richting van het Isla Nicola, dat ongeveer 3 Spaansche mijlen bovenwindsch van Curaçao ligt, twee vijandelijke schepen van Curaçao naar Bonaire zag komen. (Archivo de Indias. E 152 C 4, L 13, Doc. 26 pag 3).

Nu kan men het vreemd vinden, dat in de oudste reisbeschrijvingen e.d. van dezen naam geen melding wordt gemaakt. Doch dan is het even vreemd, dat de naam van Klein-Curaçao, (of Curazao-chico, zooals in later tijd de Spanjaarden het noemden), daarin evenmin wordt genoemd. Zelfs in de werken van De Laet, zooals Hamelberg zegt (t. a. p. bl. 37 noot), vindt men van Klein Curaçao geen melding gemaakt. Doch door de oude Spaansche schrijvers uit den tijd van de Conquista wordt het eilandje evenmin besproken. Zelfs niet in het reisverhaal van Nicolaas Federmann ¹⁾ uit het jaar 1529, die zijn reis van Santo Domingo langs Bonaire en Curaçao naar het schier-eiland Paraguaná en het land van Coro (Venezuela) tamelijk uitvoerig vermeldt (zie bladz. 10 en 11), is dit eilandje te vinden.

Tegenwoordig, nu een moderne vuurtoren dag en nacht, die plaats aanwijst, kan men zich dat moeielijk voorstellen, doch in den ouden tijd werden de schippers dat eilandje, dat maar heel klein is en nauwelijks een paar voet boven het zeeniveau uitsteekt, meestal pas gewaar, wanneer zij er bovenop zaten bij een schipbreuk. Nog geen twee jaar geleden is dit aan een groote Engelsche olietanker overkomen.

Het woord Nicula lijkt meer van Spaanschen, dan van Indiaanschen oorsprong. Doch de beteekenis er van ligt in het duister.

Op kaart 13 is de lengte van het eiland Curaçao tamelijk juist opgegeven. Boven (ten Noorden) vindt men een schaal van 3 Spaansche mijlen = Escála de Leguas (de

¹⁾ Indianische Historia Niclaus Federmanns, des jüngern von Ulm erster Raise so er von Hispania und Andolosia ausz in Indias des Oceani-schen Mörs gethan hat, und was ihm allda ist begegnet bisz auff sein Widerkunfft inn Hispaniam auff's kurtzest beschriben, gantz lustig zu lesen. (Nieuwe uitgave van Dr. Karl. Knüpfel. Stuttgart 1859).

España, voegt kaart 14 er bij.) Een Spaansche Legua was één uur gaans, dus ongeveer $5\frac{1}{2}$ K.M.

Met behulp van deze schaal het eiland metende, krijgt men ruim 4 maal de lengte van deze schaal dus 12 Spaansche mijlen of 66 K.M. wat niet zoo ver van de werkelijkheid af is ¹⁾. Bij onderlinge vergelijking merkt men echter heel gauw, dat die opgaven van afstanden weinig vertrouwen verdienen.

Op kaart 14 staan verscheidene Xagueis = putten opgegeven, een getal dat alleszins betrouwbaar is, omdat zeker in dien tijd de waterputten het eiland bewoonbaar maakten. Het getal putten is veel grooter, dan Van Walbeeck bij zijn eerste rondgang heeft opgemerkt, althans in zijn toelichting bij zijn kaart heeft opgeteekend. Door den mayordomo Juan Matheo worden alle putten van het eiland in zijn verhoor te Carácas nauwkeurig opgesomd.

Op kaart 14 vindt men noordelijk van de St. Annabaai (Schottegat) een zeer groot meer H. van rondenvorm, dat een saligne of zoutpan moet voorstellen. Ook kaart 13 heeft daar nog aan vastgehouden, maar dit tot veel bescheidener afmetingen teruggebracht. De ligging dáár van een zoutpan is echter geheel foutief. Daar ter plaatse kan nooit een zoutpan bestaan hebben. Wel bestonden er toen ter tijd, dus vóór 1634, reeds zoutpannen op het eiland, o.a. de tegenwoordige zoutpannen van Jan Tiel, op de kaart van De Laet zonder naam aangeduid, met de letter G: „een Sautpanne, daer de Inwoonders haer van dienen” ²⁾. In de andere toelichting ³⁾ bij de kaart, die verdwenen is, wordt deze zelfde plaats aangeduid met de letter B en beschreven als: „Bay Sardinero: een open baij, daer groote schepen connen ten ancker komen. Hier dicht bij leijt een sout waterlack (meer), daer wij wel geen sout en vonden, maer niettemin d'inwoonders haer ordinaeris behoeff uythaelen. In deze bay wordt veel sar-

¹⁾ In het verhoor onder eede afgenomen op 1 Nov. 1634 te Carácas verklaarde Juan Matheos, de mayordomus van Curaçao dat het eiland 13 a 14 mijlen lang was en op sommige plaatsen ± 2 mijl, op andere $\pm 1\frac{1}{2}$ mijl breed (Est. 152 Caj. 4 Leg. 13, Doc. 4a).

²⁾ Zie Hamelberg o. c. dl. Doc. bl. 29 No. 15.

³⁾ Zie Hamelberg o. c. dl. Doc. 26.

dijn gevangen". (Van daar de naam van Sardinéro, die ook op beide Spaansche kaarten terzelfder plaatse staat aangeduid en zeer waarschijnlijk de tegenwoordige Carácas-baai is).

Nog een andere zoutpan bestond er reeds in dien tijd, ofschoon het niet zeker is, dat zij toen reeds geëxploiteerd werd. Dat waren de salignes of zoutpannen, even oostelijk van San Willebrordo gelegen, die nu behooren tot de plantages Jan Kok, San Sebastiano en Rif.

Op de kaart van De Laet (Hamelberg o.c. bl. 30) staan ze aangeduid met de letter S. In de toelichting (Zie id. Doc. No. 15, bl. 30) staat bij S „zijn verschoyden saute binnen-wateren" en (id. id. No. 12 bl. 27) bij letter G „Sta Marta: een havenken, daer barcken schaloupen connen incomen. Aan den binnenkant van den berch is een lack (meer) van sout water ende daerbeneven een goet spruytken van vers water, alwaer meenigte van vee komt drincken".

Het is zeer waarschijnlijk, dat de Spaansche teekenaar een dezer beide zoutpannen bedoeld heeft.

Op kaart 13 ziet men over de geheele lengte van het eiland, zoowel aan de Noord- als Zuidzijde een fijne stippe lijn doorloopen. Dit kan niets anders dan het wegen-net zijn. Maar dan blijkt ook, dat C. destijds reeds dezelfde hoofdwegen van tegenwoordig bezat. Natuurlijk zullen die wegen toen wel niet veel breeder dan een voetpad voor paarden en voetgangers zijn geweest. De reeds meermalen genoemde Juan Matheo, de mayordomus van het eiland, verklaarde bij zijn verhoor te Carácas op 1 Nov. 1634: „Wanneer men van deze baai (d.i. van Santa Cruz aan de Z. W.-zijde van het eiland) over land rechtuit naar de Sint Annabaai gaat, zal dat zoowat 7 mijl zijn over een goeden weg langs den noordkant, en behalve deze weg heeft men nog een anderen weg langs den zuidkant van het eiland, die echter moeielijk en steenachtig en ruw is". (Est 152 C. 4 L. 13, Doc. 4a).

De twee Spaansche kaarten 13 en 14 en de kaart van De Laet met de beide toelichtingen (12 en 15 bij Hamelberg o.c. bl. 25 en 29) vullen elkander zóó goed aan, dat het vrij gemakkelijk valt met zekerheid vast te stellen, wáár in den Spaanschen tijd (dus vóór 1634) de dorpen of vestigingsplaatsen der Indianen gelegen waren.

Bij de komst der Hollanders in bovengenoemd jaar waren er niet meer dan twee dorpen: „450 inwoners in twee dorpen” zegt de toelichting op de Spaansche kaart 14. Dat waren de dorpen Sta Anna en Ascension. De mayordomo Juan Matheo noemt die twee dorpen. Pueblo (dorp) de la Señora Santa Ana, en Pueblo de la Madre de Dios de la Ascension (Est 152 C 4 L. 13, Doc 4a). Op die beide plaatsen staat op die kaart 14 heel duidelijk herkenbaar zelfs een kerkje er bij geteekend, wat ook door de Hollandische berichten (Zie Hamelberg, Doc. 12 en 15) bevestigd wordt. Doch het is ook zeker, dat er te voren op Sta Bárbara en San Juan eveneens een dorp bestond. In die toelichting 12 (t. a. p. bl. 26) staat bij Santa Bárbara vermeld: „Alhier staet noch een kercxke ofte kappelleken ende placht voor desen eenige inwoonders te hebben, maer zijn door last vanden gouverneur op St. Anna getransporteert”.

Hetzelfde wordt op bl. 27 bij San Juan gezegd: „het vleckjen St. Juan. Aler d'inwoonders op St. Anna vervoert wierden, placht sicht daervan te dienen, haere huyden ende 't geene meer overich hadden, aldaer afscheepende”, en op bl. 30 bij letter T: „zijn eenighe vervallen Huysen van 't Dorp St. Juan, welck voor desen hier heeft gheleghen”.

Behalve deze 4 dorpen is het vrij wel zeker, dat er minstens ook eenige huizen of hutten gestaan hebben op St. Miguel, Sta Marta, Hato en Sta Cruz, omdat daar óf wel groote kudden vee gehouden werden, of groote aanplantingen van mais, enz. stonden; kan het zijn dat die dienst deden als haven, om goederen te verschepen? Van Hato zegt De Laet uitdrukkelijk bij letter X op de kaart (Zie kaart II): „X. zijn eenighe vervallen Huysen, daer de Indianen eertijds hebben gewoondt”. Die X daar ter

plaatse stemt volkomen overeen met de ligging van Hato, ofschoon de naam er van niet genoemd wordt ¹⁾.

Bovendien valt op geheel andere gronden, n.l. van archeologischen aard, er niet aan te twijfelen, dat er vroeger in het prae-Columbisch tijdvak ook een groot Indianenkamp bestaan heeft op Asiento en bij Westpunt en zeer waarschijnlijk op nog meer plaatsen. Doch het is best mogelijk, dat deze kampen door een geheel andere, veel oudere Indianen-bevolking bewoond waren, die later uitgeroeid of van het eiland verdreven is. Tot nu toe bestaan er nog te weinig wetenschappelijke gegevens, om zich over deze volksverhuizing nu reeds een positief oordeel te vormen ²⁾.

Ten slotte nog deze vraag: waarom heeft, vóór de komst der Hollanders in 1634 de Spaansche Gouverneur de twee dorpen Sta Bárbara en San Juan opgebroken en ontruimd en de inwoners naar het dorp Sta Anna overgebracht? Dit geschiedde enkel als veiligheidsmaatregel. Bij Hamelberg I, bl. 19 kan men lezen, hoe de Hollandsche zeevaarders in dien tijd hier de zee onveilig maakten en in 1623, '26, '28 en 1630 op Bonaire een ware roof- en plundertocht hadden gehouden. Het was dus te voorzien, dat vroeg of laat ook het hoofdeiland Curaçao een beurt zou krijgen. De dorpen Sta Bárbara en San Juan, dicht bij de zuidkust gelegen, stonden daarbij het meest aan gevaar bloot om te worden geplunderd; ook liet 't zich aanzien, dat men zou trachten er eenige Indianen op te van-

¹⁾ In die andere toelichting („Poincte van Beschrijvinge”) bij de kaart, die verdwenen is, noemt V. Walbeek Hato uitdrukkelijk bij letter L en zegt er van: „Hato: een seer schoone waterback, die door een water ader uijt het geberchte vol gehouden wort met water, op dat de beesten mochten te drincken vinden. Dese waterplaetse wort wel voorde besten gehouden, omdat het water oock in de grootste (droogte) niet ontbreeckt.” (Zie Hamelberg o. c. Doc. bl. 27 onderaan).

²⁾ Zie over deze archeologische ontdekkingen op Westpunt uitvoeriger: Pastoor A. J. van Koolwijk, De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. In het T. A. G. dl. V. p. 57 en ook: Mittheilungen aus dem Nederl. Reichsmuseum für Völkerkunde zu Leiden, Serie II No. 9. Beiträge zur Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie Niederl. West-Indiëns, ook in Separatabdruck aangeboden als feestgave namens de Nederl. Regeering aan het XVe Internat. Amerikanisten-Congres gehouden te Stuttgart. Haarlem. H. Kleinmann & Co. 1904.

gen, ten einde meer positieve gegevens omtrent den staat van verdediging in te winnen. Voor het dorp Ascension, dat dicht bij de noordkust lag, waar toch geen landing mogelijk was, dreigde dat gevaar niet in die mate. Door dien maatregel beoogde de Gouverneur dus dat gevaar te voorkomen door de bevolking in het dorp Sta Anna te concentreren.

Alhoewel dat Indianendorp Santa Anna noch onder dien naam noch dáár ter plaatse is blijven voortbestaan, is er toch niet de minste onzekerheid, waar het ergens gelegen heeft. Vooral de getuigenverhooren te Carácas van Indiaansche spionnen en gevangenen zijn daaromtrent zoo beslist mogelijk.

Zoowel de kaart van De Laet (No. II) als de beide Spaansche kaarten duiden de ligging ervan aan ten o. en ten n. o. van de Sint Annabaai (het Schottegat).

Ongeveer terzelfder plaatse, gedeeltelijk in dat dorp, of iets ten n. ervan, sloeg Van Walbeeck zijn legerkamp op. Hij kon dat des te gemakkelijker doen, omdat De Morla, de Spaansche Gouverneur, het dorp in brand had gestoken terstond bij de landing der Hollanders, en ook omdat er slechts 75 Indianen op het eiland waren achtergebleven, die grootendeels in de onmiddellijke nabijheid van het legerkamp bleven wonen, daar de Hollanders hun diensten noodig hadden. Het ligt ook voor de hand, waarom V. Walbeeck juist die plaats voor zijn legerkamp uitkoos: vlak bij het dorp lagen twee goede putten met overvloed van drinkwater, waaruit ook de Indianen hun voorraad haalden; van dit punt kon hij het oog houden op zijn schepen, die in de baai geankerd lagen. Waar toen het dorp en het Hollandsch legerkamp was, ligt nu de plantage, die sinds dien tijd den naam van Groot Kwartier draagt; vrij spoedig bracht V. Walbeeck zijn troepen over meer naar het Z. O. naar een heuvel, en hij versterkte die plaats. Hij zelf noemde haar Ons Quartier. Tegenwoordig heet het Klein-Kwartier.

Bovendien had V. Walbeeck ook bij de Punt, dat is de ingang der haven aan de oostzijde een versterking opgeworpen om het binnenloopen van vijandelijke schepen

te beletten. Daar werden toen de meeste troepen gelegerd (E. 54 C. 4 L. 13, Doc. 11b).

Dat dit dorp Sta Anna toen in 1634 vrij groot en uitgestrekt moet zijn geweest, kan men opmaken uit het rapport van V. Walbeeck (t. a. p. Doc. bl. 26) waar hij er dit van zegt: „Pueblo (dorp) de St Anna, de woonplaetse vande inwoonders, bij haer selven verbrant. Alhier waeren bij de hondert huysen met een kerckjen, maer altsaem van hout en stroo opgemaect ende oock een coral voor beesten”.

Curaçao, December 1927.

AANTEKENINGEN BIJ BLADZ. 105

Het is ook werkelijk zóó ver gekomen, dat einde Maart 1636 een vloot van vijf urcas (hoekers) en vier tartánas (klein vaartuig met driehoekig zeil) uit Sanlucar (Cadix) uitzeilde met de opdracht Curaçao weer te veroveren. Ter aanvulling dezer vloot vertrokken 26 April d. a. v. nog twee urcas derwaarts. Noch Van Walbeeck op Curaçao noch de bewindhebbers van de W. I. C. in Holland hebben ooit iets daarvan geweten. Ook geen der geschiedschrijvers onzer kolonie is dat feit ooit op het spoor gekomen. Die expeditie heeft veel tijd aan voorbereiding gekost, veel geld verslonden, daarover zijn veel adviezen gewisseld en er is veel beraadslaagd in den „Kon. Raad van Indië” te Sevilla, de resultaten ervan zijn nihil. In het Archivo de Indias te Sevilla vullen de documenten hierop betrekking hebbend bijna een geheelen bundel (E 152 C 4 L 13, Doc. 7—53).

Ik heb het spoor van deze Spaansche vloot, nà het uitzeilten uit Sanlucar, nog kunnen volgen tot aan de Kaap Verdische Eilanden. Daarna verneemt men er weinig positiefs meer van.

Don Ruy Fernandez de Fuenmayor, de nieuwe Gouverneur van Venezuela, die in Januari 1638 (misschien al een paar maanden vroeger) aan het bewind kwam, schreef den 2en Februari 1638 aan den Koning van Spanje, dat hij al spoedig na zijn aankomst de fortificatiën van deze haven (La Guayra) geinspecteerd had en ze in zulk een erbarmelijken staat bevonden, dat ze bij het eerste schot zeker in elkaar zouden storten, en dat hij wèl een bezetting van 300 soldaten gevonden had, doch „sin arcabuses”, zonder geweren. Daarom vroeg hij om wapenen en munitie. In de „Kon. Raad van Indië” werd deze brief van de volgende kanttekening voorzien, die op die vloot zinspeelt: „Sépase que armas y municiones bolbieron las urcas, que fueron à Curazao y que se a echo de ellas”, d. i. „Men weet, dat de schepen, die naar (te) Curaçao waren (gegaan), wapenen en munitie weer mede hebben teruggebracht en wat men er mede gedaan heeft,” enz. (E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 14 p. 3).

Het is mij nog niet mogen gelukken te achterhalen, wat er eigenlijk met die Spaansche vloot gebeurd is. In de instructie van den oorlogsraad

te Sevilla was als rendez-vous voor de vloot de haven van Cumaná, op de Noordkust in het Oosten van Venezuela gelegen, aangewezen, misschien heeft ze 't ook zoo ver gebracht. Doch dat ze ook nog vóór de haven van Curaçao geweest en een aanval gewaagd heeft, is niet waarschijnlijk. Ik heb er geen enkel bewijs voor kunnen vinden. Maar de Hollandsche berichten van die jaren omtrent Curaçao, vertoonen een groote gaping. De Laet breekt bij het einde van 1636 zijn geschiedenis af, en Hamelberg heeft in het archief der West-Indische Compagnie niets omtrent deze vloot gevonden. Hij vermeldt er althans niets van. Doch zijn berichten omtrent het eiland tusschen de jaren 1635 en 1643 zijn uitermate sober. Wel werden door Van Walbeeck door middel van gevangenen en spionnen en onderschepte brieven telkens geruchten opgevangen, dat een Spaasche vloot op komst was, zelfs, dat ze al te Cumaná gereed zou liggen, maar dat alles gebeurde al één jaar vóórdat die vloot van Spanje uitzeilde.

Uitgesloten is, dat die vloot schipbreuk heeft geleden, omdat het bovenstaande bericht in den Kon. Raad duidelijk zegt, dat de vloot weer de wapenen naar Spanje heeft teruggebracht. Eveneens achten wij 't uitgesloten, dat ze werkelijk iets tegen Curaçao ondernomen heeft of zelfs zich vóór C. vertoond of het eiland opgeëischt heeft. Zoo iets zou stellig naar Holland zijn overgebiefd. Bovendien zou zelfs dat minimum van oorlogsvertoon voor Van Walbeeck het langer in bezit houden van het eiland onmogelijk gemaakt hebben. Want de Spaansche nog meer dan de Hollandsche berichten bewijzen overtuigend, dat er een zeer opstandige geest heerschte onder de Hollandsche bezettingstroepen op C., die zelfs ernstig van plan waren bij een aanval naar den vijand over te loopen. (Zie E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 11b, 12 en 21).

Waarom deze vloot haar zending niet volbracht heeft, is mij niet duidelijk geworden. Over het geheel hangt een waas van geheimzinnigheid.

Doch het liep tegen het einde van den 80-jarigen oorlog. Spanje was uitgeput. Genoeg ondervinding had haar geleerd, dat het heel wat gemakkelijker was de Indianen er onder te krijgen dan de Hollanders.

Vermoedelijk waren dezen nieuwen Gouverneur van Venezuela vóór zijn aanstelling door den Kon. Raad van Indië de kriegsartikelen voor-gelezen, zoodat hij wist uit welken hoek dáár de wind waaide en hoe hij 't moest aanleggen om bij die Hooge Heeren in de gratie te komen.

In dienzelfden brief van 2 Februari 1638 moet Fuenmayor zeker al terstond 's Konings sympathie gewonnen hebben met het volgende nieuwe idée: *Me parece que se podra acometer (Curazao), sin que Vuestra Magestad enbie harmada de España*" (E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 14 p. 4.), d.i. „Mij dunkt, dat men Curaçao heel goed zou kunnen aanvallen, zonder dat Uwe Majesteit daarvoor een vloot uit Spanje zou behoeven te zenden." Zijn advies luidde, de voor die onderneming benodigde schepen en strijdkrachten, naar zijn gissing ongeveer 100 man, van Santo Domingo, Porto Rico, Araya en Venezuela te betrekken zonder nochtans die plaatsen van de noodige verdediging te ontblooten."

In een brief van 28 Juli 1638 aan den Koning van Spanje zette Fuenmayor dit plan meer uitvoerig uiteen (Zie Doc. 21).

In den Kon. Raad van Indië had men daar natuurlijk wel ooren naar, en in een kantteekening, bestemd voor den oorlogsraad, luidde het advies, dit voorstel in nadere overweging te nemen. Fuenmayor meende in ernst op die wijze den Hollandschen zeeroover vrees en respect in te boezemen. „El enemigo conosera que tiene fuersas Vuestra Magestad en las Indias

para mayores facciones." Door zoo het krijgsplan uit te voeren, „zou men tegelijk den vijand aan het verstand brengen, dat Uwe Majesteit hier in Indië nog wel meer strijdkrachten in voorraad heeft voor nog wel grootere krijgskundige ondernemingen."

Ook van dit plan is blijkbaar niets gekomen. Fuenmayor had bij zijn voorstel heelemaal buiten den waard, i. c. zijn collega's van Santo Domingo en Porto-Rico enz. gerekend, op wier onwil of gebrek aan medewerking dit plan zeker is afgestuit.

Desondanks bleven de Spaansche Gouverneurs in deze streken en de Real Consejo de Indias er vast van overtuigd, dat het dringend noodzakelijk was, de Hollandsche zeeroovers van Curaçao en uit West-Indië te verdrijven. Maar hoe?

Zeker is, dat er op de talrijke vertoogen van Fuenmayor tusschen de jaren 1639—1641 in den Raad van Indië opnieuw plannen besproken zijn, om Curaçao terug te winnen. Door een vriendelijke mededeeling werd ik in kennis gesteld, dat Baron Mulert, gepens. kapt. t/z., in het archief te Sevilla indertijd een heelen bundel vond (Est. 2 C. 3 L. 1/29) met stukken uit de jaren 1639—1641, betrekking hebbend op de plannen omtrent de herovering van Curaçao.

Doch een brief (in dien bundel) van Juan Luis de Carmona, Gouverneur van het eiland Margarita, die adviseerde: „la imposibilidad de socorrer à Curazao" „de onmogelijkheid om Curaçao te hulp te komen," doet al heel duidelijk vermoeden, dat ook deze plannen een negatief resultaat hebben gehad.

